

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 126 2005

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2006 och för recensioner 1 september 2006.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapetets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 91-87666-23-5

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2005

Själv ser jag Ströms kanske främsta tankefigur vara världen som sjukhus (ett barockt arv...), vilket inrymmer inte bara födelse-, lidande- och dödsmotiven, utan också Ströms fusion (och fission) av kliniskt och läkarvetenskapligt språk å ena sidan och religiöst-existentiellt å den andra.

Men om nu den framtagna traditionen ändå ur flera aspekter känns relevant, blir Ståhls läsningar, som antyttts, väl mycket av ett sökande efter litterära ekon, repliker, relationer. Man kan ställvis få intrycket av att bakgrund, läsefrukter, incitament och upprinnelse mer är målet än en undersökning av själva dikterna. Passager sägs erinra om en annan, ett avsnitt föder associationer till ett annat, en fras påminner om det eller det. Intertextualiteten hade behövt skärpas för att få fatt i det som verkligen inkorporerats i texternas betydelseproduktion, inte bara presenteras som besläktad parallell. I den extremt citatrika studien är risken att Ströms egenart går förlorad i all förbindelseläsning.

Därmed har jag tagit upp några kritiska punkter kring en litteraturvetenskaplig framställning, som annars är tämligen läst och som framförallt vittnar om en beläst och skarpsinnig forskare. Ambitionen att teckna en första helhetsbild av ett av våra starkare författarskap idag lyckas i det allra mesta. Det är en bra bok kort sagt – bortsett från ett förbryllande självsvidigt företag. Det är måhända litet, men alls icke parentetiskt. Kriminellt är det inte, kanske inte oförläpigt, men i en annars angelägen bok har Ståhl här nickat till betänkligt. Bokens huvudtitel är *Allt är sönderslitet men strävar efter helhet*. Så står det inte i någon Strömtext. Felcitering klassas i det närmaste som akademiskt förbud – särskilt om det förs upp i titeln. I den prosadikt i *Berättelser* (1997), varifrån titeln hämtats, står inte "Allt" med versal. Stor sak. Men det står heller inte "sönderslitet", utan "ituslitet". Ståhl förklarar tilltaget med att orden är likartade om än inte synonyma (8). Nej, det sönderslitna har förstörts på annat sätt än det ituslitna som slitits i just två delar. Kanske inte så farligt det heller, även om nyanser är viktiga, enkannerligen i poesi. Men Ståhl menar att "ituslitet" är svårläst! Vilken presumtiv läsare av en sådan här specialstudie finner ordet så svårt att det blir adekvat att välja bort det för ett annat? Och dessutom: Ståhl kommer till citatet när boken närmar sig slutet (240, 272) och frasen får knappast någon riktig tyngd i undersökningen.

Överser vi med Ståhls "titelsjuka", har hon,

utan något decennieklistor, satt in Ström i traditionen, inte på en definitiv plats, det kommer Ströms författarskap och framtida forskning att rucka på, men Ståhl har gjort det med sådan in-kännande förmåga att boken kommer att förbli standardverket om Ströms diktning. Länge.

Niklas Schiöler

Kerstin Munck, *Att föda text. En studie i Hélène Cixous författarskap*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm/Stehag 2004.

Det är en händelse som ser ut som en tanke. Kerstin Muncks studie i Hélène Cixous författarskap vittnar om att distinktionen kön och genus med underavdelningen essentialism och konstruktivism har spelat ut sin roll inom den samtida feminismen. För visst är det väl den distinktionen som utgjort hindret för en tidigare introduktion av en av den franska poststrukturalismens mest tongivande författare? Som Munck påpekar har Toril Mois bedömning av Cixous författarskap, som "en framställning av skrift som en kvinnlig essens" i *Sexual/Textual Politics* (1985) länge fungerat som ett censurerande överjag för den feministiskt medvetna läsaren (s. 196). Munck vill i sin studie ta avstånd från den karaktäristiken och istället visa att Cixous egen skrift underminerar varje försök att läsa henne essentialistiskt.

Cixous texter hämtar inspiration från en fransk filosofisk tradition där språkets mångtydighet utnyttjas för att dekonstruera eller öppna upp etablerade föreställningar och tankemönster, men också från Joyce, vilken Cixous skrev sin doktorsavhandling om 1968. De språkliga kontaminationer som präglar *Finnegans Wake* utgör, enligt Munck, även ett av Cixous särmerken som författare. Munck diskuterar bland annat Cixous drift med det franska ordet för manlig, "mâle", med vilket Cixous ersätter det homonyma "mal" (dålig) för att omtala en ung kvinnas uppfostran i fiktionen *La* (1976):

Genom att skriva "mâle élève" i stället för "mal élève" sammanfattar Hélène Cixous i ett cirkumflex på ett elegant vis hela den diskussionen som handlar om det konstruerade könet! Genom dekonstruktion av språkets signifikanter sätter hon könsidentiteter i gungning. (s. 197)

Mitt intryck, efter att ha följt Muncks initierade och mycket pedagogiska guidning genom Cixous snart fyrtioåriga författarskap, är likväl att här har vi en *kvinna* som skriver, och uppmanar andra *kvinnor* att skriva – som de *kvinnor* de är. Detta är kanske inte essentialism, men det får mig att tänka på Simone de Beauvoirs ord i inledningen till *Det andra könet*:

Om jag vill definiera mig själv är jag tvungen att först av allt tillkännage: "Jag är en kvinna". Denna sanning är den bakgrund mot vilken alla andra påstående kommer att avteckna sig. En man börjar aldrig med att placera sig som individ av ett visst kön, att han är man är en självklarhet.

Finns det någon väg ut ur Beauvoirs dilemma? Vad händer om även kvinnor – forskare som författare – utgår från att de är en självklarhet att vara kvinna? Nu är detta inte Cixous utgångspunkt, som istället gör det faktum att hon är kvinna till ett incitament för sitt skrivande. I en av Cixous mest lästa texter, "Le Rire de la Méduse" (1975), hävdar hon att det med tre undantag – Marguerite Duras, Jean Genet, och Colette – inte producerats någon kvinnlig skrift (*écriture féminine*) under 1900-talet. Det är givetvis en provokation. Men vad ville Cixous säga med den? Åtminstone då och där hävdar hon att den västerländska litteraturens kvinnliga författare inte bara skrivit inom en manlig ordning utan även anpassat sig efter den – till den grad att de *alla* skrivit som män. Hennes uppmaning i "Medusas skrott" lyder sålunda att det är dags att rubba den ordningen, och bereda plats för ett skrivande på kvinnans villkor. Det är också den uppmaningen som Munck gör till sin när hon i en avslutande genomgång av receptionen av Cixous i Sverige entusiastiskt utbrister, "här skrattar Medusa åter tillsammans med Hélène Cixous uppfordrande maning till kvinnorna att våga skriva!" (s. 211)

"Att våga skriva", är en intressant problematik. Ur ett psykoanalytiskt perspektiv, som Cixous både anammar och kritiserar, kan skrivande inte särskiljas från sexualitet. Men där Freud snarare tänkte sig att intellektuell och konstnärlig verksamhet är sublimerad sexualitet vill Cixous föra in den kvinnliga sexualiteten och kroppen i skrivandet och litteraturen. Det görs också på olika metaforiska sätt i Cixous texter, eller "sexter", för att låna en av hennes egna lekfulla neologismer. Det som utmärker en kvinnlig skrift är således att den på något vis ger uttryck för kroppen – eller

åtminstone i språket söker fånga det som kroppen vill och erfarit.

Ur ett perspektiv skriver man förvisso alltid med kroppen, åtminstone med någon del av den, men Cixous menar rimligen i linje med den psykoanalytiska uppfattningen, att bortträngningen av människans drifter och begär hämmar hennes skapande verksamhet. Freud uppfattade ångest – till exempel skrivångest – som ett tecken på bortträngda förbjudna sexuella önsknigar. Man kan alltså förstå Cixous uppmaning "att våga skriva", som en vilja att häva den bortträngning som gått ut över den kvinnliga sexualiteten i den västerländska patriarkala traditionen. Med Muncks formulering: "Om kvinnan ska kunna skriva måste också hennes kropp vara fri." (s. 191) Men hur är det idag, när det inte finns några egentliga sociala hinder för västerländska kvinnor att skriva och leva sin sexualitet? Finns det fortfarande fog för uppmaning "att våga skriva"? Kan den inte rentav av få en omvänd effekt, det vill säga tvinga in den skapande och skrivande i en identitetsproblematik – vad innebär det att skriva som *kvinna*, ja, vad är en *kvinna*? Är det inte dags även för kvinnor att skriva utifrån den singularitet som varje subjektiv erfarenhet utgör? Som Julia Kristeva hävdar när hon i sin trebandsvolym om det kvinnliga geniet besvarar Simone de Beauvoirs fråga "hur, genom det kvinnliga villkoret en kvinna kan fullborda sitt vara, sin individuella potential i termer av frihet, som är den moderna betydelsen av lycka": man kan inte invänta villkorens förändring, man måste se till den enskilda kvinnans förmåga till individuellt förverkligande (*Le génie féminin*, vol 3, Paris 2002, s. 543). I den bemärkelsen är Cixous ett kvinnligt geni.

Liksom hos Kristeva är kreativiteten hos Cixous förknippad med en moderlig erfarenhet, på ett biografiskt såväl som ett metapoetiskt och metaforiskt plan. Vilket inte nödvändigtvis gör dem till essentialister. Munck visar förtjänstfullt hur havandeskapet, födandet och den tidiga relationen till barnet sedan långt tillbaka tillhandahållit metaforer för det konstnärliga skapandet. Oftast har det då varit manliga författare och tänkare som överfört denna erfarenhet till litteraturen. För att ge två exempel: I *Så talade Zarathustra* beskriver Nietzsche den skapande människan som en föderska, och skapelseprocessen som "föderskans smärta". Mallarmé å sin sida vänder sig till sin hustru i dikten "Don du poème" och ber henne ta emot det barn han skapat vid sitt skriv-

bord – själva dikten. Men som Munck också inskräper har den feministiska forskningen emellertid inte varit sen att visa att när skrivande kvinnor återtar dessa metaforer luckras den åtskillnad mellan att föda och att skapa upp, som detta metaforiska bruk annars förutsatt. Som Munck påpekar har Cixous födelsemetaforer även en verklig grund i ”de starka intryck hon tagit vid moderns förlossningsklinik i Alger på 1950-talet” (s. 134), och sannolikt också i hennes egna graviditeter.

Munck kopplar inte bara födelsemetaforen till författarens biografi. Den orenhet av kropp och skrift som Cixous eftersträvar i sina texter återfinns överhuvudtaget i hennes sätt att väva in sitt liv i författarskapet. Man kan säga att hon försöker göra text av sitt liv och liv av sin text. Munck presenterar likväl Cixous poetiska och experimentella texter som ett slags chiffer som kan tydas med hjälp av biografisk information. Muncks tolkningar är ofta mycket klagörande, ibland på redundansens gräns. Och det är något som försvinner när Cixous läses på detta vis. Det subversiva, den spridning av betydelser, som Cixous söker framkalla, återkallas i en utläggning av texten, som säkert inte är felaktig, men som sluter dess meningsproduktion. Så även om Munck menar att Cixous skriver en ”helt ny typ av ’självbiografi’, som än så länge utmanar litteraturvetenskaplig teori” (s. 123) har hennes egen tolkningsteori tagit sig an den utmaning utan att egentligen låta sig rubbas. Den litteraturvetenskapliga premissen här är att Cixous texter låter sig översättas och förklaras. Man skulle kunna hävda att utmaningen ligger i att låta texternas meningsspridning verka snarare än att återföra deras mångtydighet på någon sanning, för att parafrasera Derrida – en av Cixous själsfränder.

Carin Franzén

Petra Söderlund, *Läsarnas nätverk. Om bokläsare och Internet*. (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 47). Uppsala 2004.

Den tiden är förbi då elektroniska medier och kanske i synnerhet Internet sågs enbart som ett hot mot boken och mot den traditionella bokläsaren. Tvärtom har det visat sig att Internet kan öppna nya vägar för den enskilda läsaren att inte bara få information om böcker utan också komma

i kontakt med andra läsare och utbyta erfarenheter av läsning. Petra Söderlund rör sig hemvart över fältet av webbplatser som skiljer sig åtskilligt från varandra genom att vara allt från utpräglat monologiska till mer dialogiska fora. Det Söderlund kallar nöjesläsaren är i fokus i denna bok, nöjesläsarens preferenser, läsvanor och sätt att läsa, värdera och samtala om litteratur. En fråga Söderlund ställer är i hur hög grad interaktionen på webbsidorna kan ses som ett nytt fenomen. Eller är det snarare så att traditionella kommunikationsformer och dominansmönster tenderar att upprepa sig i det nya mediet? Liknar diskussionen på nätet andra mer eller mindre offentliga samtal – litteraturkritik, seminariediskussioner, teves kulturprogram etc.? Eller liknar diskussionen snarare samtal som förs i vanliga läsecirklar?

Internetmaterial är svåröverskådligt. Dels kan webbsidornas och de tillhörande länkarnas antal förefalla oändligt men framförallt är det svårt att fixera materialet, eftersom webbsidor tillkommer, utökas och försvinner och har varierande aktivitetsgrad. Söderlund har därför valt att göra begränsade nedslag i materialet, t.ex. genom att studera ett antal webbsidor under avgränsade perioder. Urvalet är gjort med omsorg och redovisas och motiveras utförligt. Genomgående är det inte häpnadsväckande enskilda data som eftersträvas utan snarare att urskilja allmänna mönster i läsarter, preferenser och interaktionssätt hos nätanvändarna. Författarens anspråk framstår som högst rimliga när det gäller vad hon lyckas visa och hur pass representativ undersökningen är.

Ett kapitel handlar om konsumentsajten Cint (Consumer Intelligence) vilken säger sig garantera besökaren att aldrig mer behöva göra ett dåligt köp, ett annat om webbringens Bokringen, dvs. en samling webbplatser länkade till varandra, ett tredje om fyra olika Internetbaserade diskussionsfora som i högre grad än Cint och Bokringen möjliggör och också förutsätter tvåvägskommunikation. Men Söderlund nöjer sig inte med att studera alla dessa webbsidor som en värld i sig utan för in sina iakttagelser i ett brett litteratursociologiskt sammanhang. I ett fjärde kapitel jämför hon interaktionen i en läsecirkel med de Internetbaserade diskussionerna. Men även i övrigt använder sig Söderlund av mycket jämförelsematerial för att hela tiden se iakttagelserna från nätet i ett större sammanhang. Hon jämför topplistorna på nätet med Svensk Bokhandels topplista, med utgivningsstatistik från Seeligs och Pocket Grossis-